

межкультурного іноязычного общения (например, видеоконференциях, лекциях-презентациях, дискуссиях на форумах и чатах, обмене информацией по электронной почте и пр.).

Разработка и использование учебных материалов на основе креолизованных текстов играет важную роль в обучении иностранному языку. Это способствует расширению каналов восприятия, активизации речемыслительных процессов, улучшению свойств памяти обучающихся при значительной экономии вербальных средств. Кроме того, визуальные материалы способствуют стимулированию обучающихся к процессу обучения и развитию творческого мышления.

Успех использования невербальных семиотических кодов во многом зависит от тщательности отбора, учета их образовательной ценности, познавательного потенциала и информационной емкости, а также интеллектуальных и речевых возможностей обучающихся.

Библиографические ссылки

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) : учеб. пособие для студентов фак. иностр. яз. вузов. М. : Академия, 2003. 128 с.
2. Березин В. М. Массовая коммуникация: сущность, каналы, действия. М. : Изд. РИП-холдинг, 2003. 174 с.
3. Ворошилова М. Б. Креолизованный текст в политическом дискурсе // Политическая лингвистика. 2007. Вып. 3 (23). С. 73–78.
4. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации. М. : Политиздат, 1982. 250 с.
5. Романова Н. Н. Знаки прошлого и настоящего : крат. слов. Москва : Флинта : Наука, 2007. 277 с.

Бялятка К. У. (Гродна)

Стыль як літаратурнаўчая катэгорыя, яго складнікі (на прыкладзе малой прозы Янкі Брыля)

Праблема вызначэння меж і зместу паняцця стылю творчасці пісьменніка ўжо не адно дзесяцігоддзе выклікае шэраг пытанняў. На сённяшні дзень у літаратурнаўстве немагчыма выдзеліць універсальнай фармуліроўкі дадзенага тэрміна. Кожны даследчык у аснове сваёй трактоўкі вылучае той ці іншы аспект праблемы. Таму выявім асноўныя складнікі гэтага паняцця.

Найбольш дакладным, з нашага пункту гледжання, з'яўляецца наступнае азначэнне тэрміна. «Стыль – эстэтычнае адзінства ўсіх вобразна-экспрэсіўных дэталей формы твора, адпаведных яго зместу» [3, с. 250]. Так, стиль ахоплівае сістэму светапоглядных каштоўнасцей пісьменніка, вызначае моўную рэальнасць тэксту. Ён ўбірае ў сябе асноўныя эстэтычныя прыёмы афармлення мастацкага матэрыялу, спецыфіку выкарыстання мастацкіх тропаў, і сам характар вобраза

творчасці, асаблівае мастацкае светаўспрыняцце рэчаіснасці пісьменнікам. Стыль як мастацкая заканамернасць знаходзіць выражэнне ў розных элементах структуры мастацкага твора. «Выражаючы заканамернасці стылю, элементы структуры становяцца яго носьбітамі» [8, с. 68].

Разглядаючы паняцце індывідуальнага аўтарскага стылю, неабходна звярнуць увагу на творчы метады (ці спалучэнне метадаў), прыналежнасцю да якога характарызуецца творчасць пісьменніка, паколькі кожны з іх мае істотныя адрозненні ў адлюстраванні навакольнай рэчаіснасці ў параўнанні з іншымі. «У стылі перад намі тое непаўторнае, асабіста ўласцівае пісьменніку, што адрознівае яго ад іншых, у метады – тое найбольш агульнае, што збліжае яго з іншымі, блізкімі яму пісьменнікамі» [9, с. 397]. Творчасць Янкі Брыля ў цэлым і малая проза ў прыватнасці адпавядаюць асноўным характарыстыкам рэалізму як літаратурнага метаду. Яго асноўнымі адзнакамі з'яўляюцца: неаднабаковасць у абмалёўцы герояў, сацыяльна-псіхалагічнае тлумачэнне характараў, праўдзівасць у іх адлюстраванні. Напрыклад, у апавяданні «Зялёная школа» (1950) [1, с. 188-200] першапачаткова адмоўнае ўспрыняцце знешнасці галоўнай гераіні, паказанае праз свядомасць дзяўчынкі, падчас развіцця сюжэта змяняецца. Баба Зося, якую раней ніхто не ўспрымаў станоўча, у час небяспекі аказваецца здольнай на чалавечы подзвіг – яна ратуе яўрэйскую дзяўчынку. Развіццё персанажа ў дадзеным выпадку абумоўлена гістарычнымі падзеямі – небяспекай палітыкі генацыду нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Эстэтычная катэгорыя прыгожага заключаецца ва ўсёй творчасці Янкі Брыля ў чалавечым стаўленні да ўсяго навакольнага. Пры гэтым можа назірацца разыходжанне знешняга выгляду і маральнай сутнасці героя. Найбольшае значэнне маюць думкі, адносіны чалавека да іншых. Паводле В. Рагойшы, метады літаратурны – «сістэма гістарычна абумоўленых творчых прынцыпаў, якімі мастакі, блізкія па сваіх ідэйна-мастацкіх пазіцыях, кіруюцца пры адборы, абагульненні і ацэнцы жыццёвых з'яў» [6, с. 190]. Такім чынам, творчы метады праяўляюцца праз індывідуальны стыль пісьменніка, а не наадварот.

Пасля вызначэння літаратурнага метаду паўстае пытанне формы выражэння задумы пісьменніка. «Калі выбар роду літаратуры звычайна прадвызначаецца прыроджаным характарам таленту пісьменніка, выбар жанру – перш за ўсё прадметам выяўлення, аўтарскімі адносінамі да яго і г. д.» [7, с. 163]. Асаблівасці стылёвай манеры аўтара залежаць таксама ад таго, у якіх жанрах – т. зв. вялікай ці малой прозы – ён працуе. Вялікія эпічныя палотны патрабуюць ад мастака слова грунтоўнай прапрацоўкі ўсіх мастацкіх сродкаў твора. Вялікі аб'ём дае магчымасць

выбару расстаноўкі элементаў кампазіцыйнай будовы (прамое размяшчэнне частак, інверсія і інш.). У маштабных палотнах існуе шырокі выбар рытмічнай арганізацыі тэксту. Ён выяўляецца на розных узроўнях: інтанацыйна-гукавым (алітэрацыя, асананс і інш.), лексіка-сінтаксічным (паўтор слоў і цэлых сінтаксічных канструкцый), сюжэтна-кампазіцыйным (праз неаднаразовае выкарыстанне і чаргаванне розных матываў і элементаў кампазіцыі – адступленняў і інш.).

Праца ж у малых жанрах прозы патрабуе ад мастака слова пільнай канцэнтрацыі ўвагі да ўсіх яе элементаў. Аўтар тут уважліва адсочвае ролю і магчымасці выкарыстання кожнага слова, аналізуе яго ўнёсак не толькі ў зместавы, але і ў эмацыянальна-вобразны кампанент. Часцей за ўсё акцэнт у творах такога тыпу робіцца на ўнутраны свет героя, яго думкі і перажыванні. Знешнія апісанні падаюцца вельмі каратка, і частым з’яўляецца выкарыстанне сэнсаваёмістых мастацкіх дэталей. «Прадметны свет літаратурнага твора аказвае значнае ўздзеянне на характар успрымання рэцыпіента, даючы яму магчымасць ідэнтыфікацыі пэўных вобразных выяў, рэалій, прасторава-часавых каардынат у іх праекцыі на яго ўласныя светапоглядныя ўяўленні» [4, с. 103]. Сама спецыфіка малых жанраў патрабуе ад пісьменнікаў дакладнасці і вялікай сэнсавай скандэнсаванасці ў невялікім па аб’ёме тэксце.

Янка Брыль меў поспехі ў асваенні жанраў як «вялікай», так і «малой» прозы. Вядомымі з’яўляюцца яго аповесці («У сям’і», «Сірочы хлеб», «Ніжнія Байдуны», «Муштук і папка» і інш.), раман «Птушкі і гнёзды», таксама апавяданні («Маці», «Memento mori», «Галя», «Марыля» і інш.), шматлікія мініяцюры. Нягледзячы на ўплывы часу, у малой прозе Янкі Брыля чытач не знойдзе тэндэнцыйных для першай паловы XX ст. тэм усталявання савецкага ладу, ці паказ гучнага гераізму падчас адлюстравання партызанскай рэчаіснасці, якія патрабаваліся крытыкай таго часу. Герой творчасці пісьменніка не імкнецца да перайначання рэчаіснасці, ён адчувае яе прыгажосць і каштоўнасць кожнай праявы. У ранніх апавяданнях празаіка вобразы навакольнага свету пластычныя, выразна намаляваныя праз выкарыстанне эпітэтаў, метафар, увасабленняў: «Сетка – **як тая зорка касатая**. А ў асяродку сам майстар – **пузаты, пярэсты павук**. Ад яго ва ўсе бакі, **як косы ад зоркі**, разыходзяцца **ніткі павуціння**, пераплеценныя што чуюць дык большымі кругамі. Мігаціць, смяецца **вясёлае сонца, рыжаватым золатам** іграюць галоўкі і каліўцы лёну, сетка мяняецца колерамі вясёлкі, кожная нітачка асобна» (тут і далей вылучана мною – *Б.К.*) («Як маленькі») (1937) [1, с. 3]. Аднак па меры таго, як узрастала прафесійнае майстэрства празаіка, выкарыстанне вобразных моўных

сродкаў становілася ўсё больш матываваным і функцыянальна зададзеным. Узрасла семантычная нагрузка на мастацкія дэталі. Так, вялікі сэнс закладзены ў апісанні рук маці з аднайменнага апавядання: **«Свае худыя, так мала ў жыцці цалаваныя рукі яна трымала мазалямі да мазалёў»** [1, с. 264]. Моўнае выражэнне аўтарскай задумы – важны кампанент літаратурнага твора.

Шэраг мастацкіх сродкаў, якія і ўтвараюць стыль пісьменніка, звязаны перш за ўсё з асобай мастака слова, своеасаблівым характарам творчасці, яго светабачаннем. Блізкімі аўтару з’яўляюцца эмоцыі і перажыванні персанажаў, паколькі герой твораў пісьменніка – часта яго сучаснік, які разважае над актуальнымі пытаннямі рэчаіснасці, аналізуе іх прычыны і магчымыя наступствы. Янку Брыля часта называюць «лірыкам у прозе», тым самым часткова засланяючы яго здольнасці да абмалёўкі эпічных і драматычных сцэн. Сапраўды, праймаючы ўдаецца пабудаваць тканіну свайго твора такім чынам, каб чытач адчуваў абсалютную шчырасць, адкрытасць, праўдзівасць. Дадзеныя рысы ўласцівы жанру, які стаіць на мяжы родаў эпаса і лірыкі – жанру мініяцюры. Гэта «асобны жанр у беларускай літаратуры, якому ўласцівы невялікі аб’ём, свабодная кампазіцыя, бессюжэтнасць, суб’ектыўнасць, выразнасць мастацка-выяўленчых сродкаў пры моцнай насычанасці ідэйна-філасофскім зместам, а таксама спалучэнне асаблівай эсэістычнага стылю» [5, с. 10].

Зварот да жанру мініяцюры Янкам Брылём быў у свой час адкрыццём. Менавіта гэты пісьменнік вярнуў яго пасля доўгага забыцця, звязанага з запатрабаванасцю грамадствам у буйных літаратурных жанрах 30–50-х гадоў. Змест гэтых невялікіх па аб’ёме твораў (звычайна ў 2–3 абзацы) ёмісты. Як правіла, мініяцюра складаецца з дзвюх частак: аповед аб гісторыі і рэфлексія па ёй. Унутры тэксту няма дыялогу ў класічным яго разуменні, але аўтар, дзелячыся з чытачом сваімі думкамі і перажываннямі, усё роўна быццам чакае адказу ад апошняга, ці проста эмацыянальнай рэакцыі.

«Фізікі кажуць: штосьці знаходзім, а потым стараемся яго абвергнуць. Трымаецца, – значыць, жыве.

Такога б нам, літаратарам! Каб аўтар сам сябе правяраў абвяржэннем» [2, с. 87].

Такім чынам, можна сказаць, што стыль – гэта не толькі сістэма, якая ўтрымлівае ў сабе сукупнасць усіх кампанентаў мастацкай структуры (жанр, мастацкія вобразы, сюжэт, эмацыянальная атмасфера і г. д.), але і сама арганізацыя гэтай сістэмы. Шэрагу пералічаных сродкаў стварэння мастацкай рэчаіснасці катэгорыя стылю надае асаблівае гучанне. «Стыль выяўляецца ў тым, пра што (ідэі, праблемы,

матывы, пафас) і як піша пісьменнік» [7, с. 314]. Разам з тым, разглядаючы катэгорыю пісьменніцкага, аўтарскага стылю, трэба памятаць і аб залежнасці яго ад успрымання чытачом, рэцыпіентам і ацэнкай тых або іншых яе канкрэтных праяўленняў. Належным чынам ацаніць твор можа чытач, які мае багаты эстэтычны вопыт, паколькі ў такім выпадку ён валодае інструментамі гэтай ацэнкі. Вопыт фарміруецца на аснове аналізу і сістэматызацыі мастацкіх асаблівасцей праявітых або вершаваных твораў.

Мастацкія творы адрозніваюцца паміж сабой па спосабе адлюстравання рэчаіснасці, спецыфіцы вобразнасці, мастацкай форме, аб'ёме, моўным афармленні, асаблівасцях эстэтычнага ўспрымання. У катэгорыі стылю вялікае значэнне маюць індывідуальныя асаблівасці пісьма творцы.

Разам з тым значную ролю іграюць таксама нацыянальныя і агульналітаратурныя традыцыі, а таксама ўзровень чытацкага ўспрымання і сам літаратурны метады, у якім працуе аўтар. «Стыль сумяшчае ў сабе ў сінтэзаваным адзінстве праявы змястоўнага і фармальнага, індывідуальна-аўтарскага і традыцыйна-канвенцыйнага, замацаванага ў адносна ўстойлівых мастацкіх утварэннях» [4, с. 97]. Выбар мастацкіх сродкаў для стварэння свету твора залежыць ад задумкі пісьменніка, улічвае асаблівасці перадаваемага матэрыялу. «...Калі пісьменніку ўдаецца эстэтычна сцвердзіць свой ідэал, удаецца стварыць сваю мадэль рэчаіснасці, якая як бы роўная рэчаіснасці ў сваёй цэласнасці і завершанасці і ў той жа час адзіная і непаўторная, можна тады гаварыць пра стыль» [4, с. 20]. Але дасягнуць гэтага ўдаецца далёка не кожнаму творцу.

Стылявымі рысамі малой прозы Янкі Брыля сталі глыбокі аналіз рэчаіснасці, вобразнасць мовы, імкненне крануць і знайсці водгук у свядомасці чытача, псіхалагізм, лаканізм пісьма.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Брыль Я. Ад сяўбы да жніва : Аповяданні. Мінск : Маст. літ., 1987. 599 с.
2. Брыль Я. Жменя сонечных промняў. Мінск : Беларусь, 1965. 232 с.
3. Введение в литературоведение: учебник для филол. спец. ун-тов / Г. Н. Поспелов [и др.]. М. : Высш. шк., 1983. 327 с.
4. Гарадніцкі Я. А. Паэтыка беларускай літаратуры XX стагоддзя : суб'ектна-аб'ектныя суадносіны. Мінск : Беларуская навука, 2010. 332 с.
5. Казлоўскі Р. К. Празаічная мініяцюра ў беларускай літаратуры : дапам. – Гродна : ГрДУ, 2006. 107 с.
6. Рагойша В. П. Тэорыя літаратуры ў тэрмінах. Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2001. 384 с.

7. Рагойша В. П. Уводзіны ў літаратуразнаўства : вучэб. дапам. У 2 ч. Ч. 1. Літаратуразнаўства як навука. Эстэтыка літаратуры. Паэтыка. Мінск : БДУ, 2011. 247 с.

8. Соколов А. Н. Теория стиля. М. : Искусство, 1968. 224 с.

9. Тимофеев Л. И. Основы теории литературы. М. : Просвещение, 1976. 548 с.

Варабей М. П. (Мінск)

Сумленне роду ў паэме «Stare Wrota» Уладзіслава Сыракомлі

Уладзіслаў Сыракомля (1823–1862 гг.), сапраўднае імя якога Л. Ф. У. Кандратовіч, вядомы сучаснаму чытачу найперш сваімі краязнаўчымі нарысамі, народнымі гутаркамі і вершамі, прычым сярод апошніх апублікаваны два беларускамоўныя, большасць жа твораў – у перакладах.

Даследавалі спадчыну Уладзіслава Сыракомлі пераважна польскія (А. Драгашэўскі, Ф. Беяк, С. Цывіньскі, Ю. Трыпуцька, Ф. Фарнальчык, М. Раманькуўна і інш.) і беларускія (У. Мархель, А. Мальдзіс, К. Цвірка, Г. Кісялёў, І. Запрудскі, І. Багдановіч, Ж. Некрашэвіч-Кароткая і інш.) даследчыкі.

Для Уладзіслава Сыракомлі 1850-я гады сталі надзвычай плённым часам у стварэнні буйных ліра-эпічных твораў, натхнёных мінулым старой Літвы. Дасведчаны ў гісторыі, апантаны падарожнік-краязнаўца, сакратар археалагічнай камісіі меў за плячыма ўжо два тамы «Гісторыі літаратуры ў Польшчы» (1849–1851, 1850–1851) знакамітыя «Вандроўкі...» (1850–1852, 1853), пераклад з лацінскай мовы «Польшчы» Марціна Кромера (1853) і «Кароткага дзённіка польскіх падзей» Яна Салікоўскага (1855) і многае іншае. Верагодна, Сыракомля адчуваў у сабе і глыбокія веды, і мастацкі патэнцыял да стварэння буйных ліра-эпічных твораў, звязаных з гісторыяй роднага краю. Так паступова з’явіліся паэмы «Margier» (1854, 1855), «Córa Piastów» (1855), «Stare Wrota» (1856, 1857), «Marcin Studzieński» (1859), гутаркі (або гавэнды) «Kapral Terefera I Kapitan Szerpentina» (1855, 1856), «Nocleg Hetmański» (1857), «Starosta Kopanicki» (1857, 1858), вершаванай драмы «Hrabia na Wątorach» (1856), «Kasper Karliński» (1857, 1858), «Możnowładcy i sierota (Zofija Xiężniczka Słucka)» (1858, 1859) і інш.

Адна са знакамітых гістарычных паэм, створаных у 50-я гады, залічаная да найбольш улюбёных самім аўтарам [2, с. 4], – «Stare Wrota» («Старыя вароты») – была завершана летам 1856 года ў Барэйкаўшчыне. Апублікаваная праз год, яна дагэтуль не перакладзена на беларускую мову. «Старыя вароты» – з шэрагу мастацкіх тэкстаў паэта, у якіх адлюстраваны падзеі часоў Рэчы Паспалітай – часоў слаўнай мінуўшчыны ў росквіце дзяржаўнасці.